

REVISTA ▶ REPORTATGE

El 2009, el Col·legi d'Arquitectes de Manresa iniciava una col·lecció amb un nom clau del modernisme a la ciutat, Ignasi Oms i Ponsa. Una dècada després ha arribat el torn d'Alexandre Soler i March. Raquel Lacuesta signa, novament, un llibre cridat a ser una obra de referència de la vida i l'obra de l'arquitecte manresà. **S. Paz**

Arquitectura

EL LLEGAT DE SOLER I MARCH

ENRIC ARMANGUÉ JORBA

▶ **RETAULE DEL PARE ANTONI MARIA CLARET (1944-1949). LA SEU DE MANRESA**

Dissenyat i realitzat entre els anys 1944 i 1949 per Alexandre Soler i March. Com s'explica en el llibre, l'arquitecte va concebre un conjunt format per l'altar i un retaule de fusta daurada amb cinc carrers. Les escultures les va signar Josep M. Camps i Arnau, i les quatre taules pintades, Josep Maria Mestres Cabanes. Soler i March no va veure totalment acabat un retaule «que beu de les fonts de la retaulística gòtica i renaixentista».

El 2 d'agost del 1899, el director general d'Instrucció Pública del ministeri de Foment, Eduardo de Hinojosa, signava a Madrid el títol que acreditava com a arquitecte el manresà Alexandre Soler i March, nascut accidentalment a Barcelona, el 24 d'abril del 1873. Provenint d'una família d'hisendats de Manresa enriquida amb la indústria de la seda, i germà de Leonci Soler i March, diputat de la Lliga Regionalista, el responsable de l'església de Sant Josep del Poble Nou –la seva primera obra important a Manresa–, de la Casa Antoni Abadal i Portella d'Avinyó, i de l'institut Lluís de Peguera, té per primer cop una obra de referència que recopila el seu llegat però que, també, dibuixa el retrat d'una persona implicada en la vida social i cultural de la seva ciutat i de la Catalunya de començament del segle XX. *Alexandre Soler i March. Arquitecte*, editat per la seu de Manresa de la Demarcació de les Comarques Centrals del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, el signa una de les veus més reputades del modernisme del país, Raquel Lacuesta, doctora en Història de l'Art, que a través d'un minuciós procés d'investigació (amb l'editor Ignasi Torras i els seus col·laboradors, Francesc Balaña i Lluís Cuspinera) ha pogut posar negre sobre blanc per atribuir a Alexandre Soler i March 122 obres projectades o dirigides per ell.

Com explica Lacuesta, «les grans obres –una trentena– eren reconegudes en la bibliografia que hi havia de Soler i March, que, en realitat, era bastant minsa i sovint amb dades no documentades». Aquesta ha estat la tasca «més dura»: intentar aconseguir les proves per comprovar de manera fefaent que les obres que s'atribuïen a l'arquitecte i de les quals no existia documentació en la bibliografia prèvia eren o no seves. Per exemple, de Can Forrellat, a Castellbell i el Vilar, l'atribució a Soler i March de l'edifici ve per «transmissió oral». En el llibre, Lacuesta i el seu equip publiquen «tres plànols que conserva l'actual propietari i que estan signats pel delineant D. Mas, que treballava amb Soler i March» i situen definitivament el projecte el 1922. O posen a l'abast del públic els inèdits plànols del «desconegut convent dels Àngels a Pedralbes», ja enderrocat, on l'arquitecte manresà va treballar des del 1906 i pràcticament fins a la seva mort. Però tampoc no han trobat tot el que buscaven. Com per exemple, algunes de les «obres que Soler i March va fer per als Jorba, com una casa de pisos projectada el 1922, per encàrrec de Joan Jorba, al carrer de Sant Tomàs i ja enderrocada, que citen l'arquitecte Anton M. Baraut i la historiadora de l'art Immaculada Bover» però que es recull en el catàleg final del llibre: «No hem prescindit de la informació recollida per altres estudis; pot servir en un futur». El que es té clar és que després de la recerca als arxius, l'anàlisi de la bibliografia i les fotografies, així com el treball de camp realitzat, «la producció de Soler i March va ser més extensa del que podíem imaginar i molt desigual», depenent dels encàrrecs privats i de la seva dedicació com a arquitecte municipal a Manresa, Sallent, Berga i Gironella.

L'obra de Soler i March no se circumscriu a Manresa; s'estén per l'eix del riu Llobregat i, de manera puntual, arriba a la Segarra, a Vallès, a Barcelona i a València. L'arquitecte es forma en l'efervescència modernista però, diu Lacuesta, la seva obra «barreja estils amb solucions pròpies. Fa eclecticisme com a adjectiu, un modernisme local, català, un Art Nouveau i un Sezession que arriben d'Europa central». Hi ha exemples més purs, com podria ser el modernisme «made in Catalonia de Can Vial a Castellbell, que és en la línia de Domènech i Montaner, amb qui es va formar; el llenguatge estrictament secessionista de la Casa Heribert Pons, a Barcelona; o el noucentisme canònic de l'enderrocada Casa Serrahima a Manresa». Per a la historiadora, tot i la «línia molt personal de Soler i March», un referent del llenguatge arquitectònic del manresà seria l'arquitecte Enric Sagnier (1858-1931), malgrat que «ell no el cita mai». Lacuesta posa al descobert, també, un Soler i March col·leccionista, gran dibuixant i historiador de l'art amb una «ploma molt rica... llegir un text seu sempre és molt instructiu», remarca, i afegeix que «no és normal trobar arquitectes que escriguin tan bé com ell». I quina imatge s'ha fet de l'home? Per a Lacuesta, Soler i March «havia de ser una persona amb un sentit de l'humor molt fi. Solter, religiós però amb un posat burleta davant de les situacions». Per què? «Llegint els seus escrits ho captes».

CINC OBRES A MANRESA

MEMORIA.CAT

ARXIU/SALVADOR REDÓ

▶ INSTITUT LLUÍS DE PEGUERA (1907-1929)

Alexandre Soler i March, encara arquitecte municipal, va redactar el projecte per a la construcció del Grup Escolar/Institut Lluís de Peguera que se signava el juny del 1907. El diputat Leonci Soler i March -germà de l'arquitecte- hi va jugar un paper important en demanar al govern central, complint un acord de l'Ajuntament, que en comptes d'una piràmide que honorés els manresans de la guerra del Francès, es construís un edifici escolar.

▶ CASAL REGIONALISTA (1918/1923)

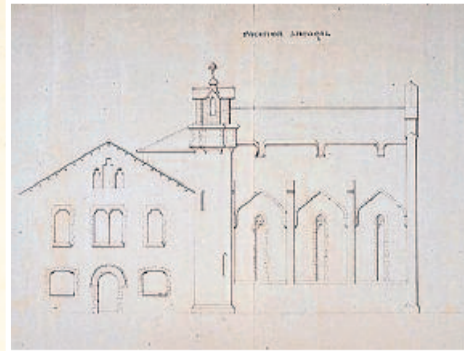
Situat al passeig de Pere III, 14 (abans 12), el projecte de Soler i March va suposar, apunta Lacuesta, «la substitució de la primera crugia, amb façana al Passeig, de l'antic Cinematogràf Principal, obra d'Oms i Ponsa, del 1903». El 1922 el va comprar la Banca Arnús, que va encarregar a Soler les obres d'adequació de l'espai per a oficines.

▶ CASA SITJES (1922)

L'edifici va ser un encàrrec de Maria Algué de Sitjes, esposa del fabricant de teixits i filats de cotó Jaume Sitjes i Riera, com a habitatge propi i per als seus fills. Els plànols estan signats per Soler i March el 29 d'abril del 1922. Una obra on l'arquitecte adopta la línia noucentista.

ARXIU EPISCOPAL DE VIC

▶ ESSLÉSIA DE SANT JOSEP I CASA PARROQUIAL (1903-1915)

La primera obra important d'Alexandre Soler i March a Manresa va ser l'església de Sant Josep del llavors raval manresà del Poble Nou. A l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic es conserva l'expedient del projecte de construcció, datat el juny del 1903, signat per Soler i March amb el vistiplau «de l'arquitecte diocesà». Per a Lacuesta, tal com explica al llibre, «tot i les referències a les architectures medievals, és evident el tamís que exerceix la seva interpretació en clau modernista i mecanicista, sense arribar a arqueologismes, que fa d'aquesta obra una de les més interessants de l'etapa de joventut d'Alexandre Soler». El projecte de l'església de Sant Josep es completava amb la casa parroquial adossada a l'absis, que quedava amagat a l'interior. El temple es va inaugurar el 31 d'agost del 1915. La imatge de Sant Josep, col·locada el maig del 1913, era de pedra i creada per l'escultor Ferrer.

ARXIU/SALVADOR REDÓ

▶ BASÍLICA DE LA SEU. OBRES DE REFORMA I AMPLIACIÓ (1902-1942)

«Un dels clients importants de Soler i March, a banda dels industrials de l'eix del Llobregat, va ser l'Església», explica Lacuesta. «No és estrany», remarca, perquè «provenia d'una família molt religiosa i tenia dues germanes monges i un germà sacerdot». Va treballar a la Seu, en obres de reforma i ampliació, reparacions diverses i mobiliari litúrgic, al llarg de la seva vida. «A partir del 1914 i pràcticament fins a la seva mort, l'arquitecte va intervenir en projectes com l'acabament de la façana de ponent, la principal i el campanar». El primer contacte de Soler i March com a arquitecte va ser el gener del 1902, quan el bisbe de Terol va encarregar-li el disseny d'una nova reixa per a la cripta. Seu és, també, el disseny dels confessionaris de fusta. El 1944, l'arquitecte va dissenyar un altar major que mai no es va arribar a executar.

▶ ESSLÉSIA DE CRIST REI (1942-1949)

L'arquitecte manresà va presentar dues propostes al bisbat de Vic per a la futura església de Crist Rei. La que es va executar en part va ser la que «recuperava els aspectes formals d'inspiració gòtica de la façana principal de la Seu de Manresa i de la façana de l'església del Sant Esperit de Terrassa», explica Lacuesta, en homenatge, tot i els nous llenguatges arquitectònics europeus, a l'enderrocada església de Sant Pere.

REVISTA ▶ REPORTATGE

BAGES/BERGUEDÀ/VALÈNCIA

ENRIC ARMANGUÉ JORBA

▶ **TORRE DE L'AMO DE CAL BASSACS (1900?-1905). GIRONELLA**

Atribuïble a Soler i March, es tractaria de la primera obra important de l'arquitecte i, com explica Lacuesta, «sense disposar de documentació, ens reafirmem en l'autoria de Soler i March, un cop visitat l'edifici per fora i per dins». Un edifici modernista inspirat en els castells de Migdia francès i proper a les propostes de Domènec al Seminari Pontifici de Comillas.

ENRIC ARMANGUÉ JORBA

▶ **ESGLÉSIA DE LA MARE DE DÉU DE LA MERCÈ DE LA COLÒNIA MONEGAL (1908-1909). CASSERRES.**

La Torre de l'Amo i l'església han estat atribuïts a Soler i March però no n'hi ha constància documental. Tot i això, «certes concomitancies constructives i formals ens fan pensar que l'arquitecte va ser l'autor dels projectes», diu Lacuesta. Per a l'església, Soler i March va importar l'estil gòtic nòrdic. I a la clau de volta de l'absis semblen llegir-se les inicials ASM «en una subtil mescla amb l'anagrama de Maria», que podrien confirmar l'autoria de l'edifici.

ENRIC ARMANGUÉ JORBA

▶ **TORRE DE L'AMO DE CAL VIAL (1902?-1908). CASTELLBELL I EL VILAR**

Atribuïda a l'arquitecte manresà, es va construir al mateix temps que l'església de la colònia. No se'n conserven plànols però, com Lacuesta explica en el llibre, El Pla de Bages del 4 de maig del 1908 diu que la casa va ser construïda pels paletes de la fàbrica sota la direcció d'Alexandre Soler i March.

ANTONIO HERNÁNDEZ

▶ **MERCAT CENTRAL (1914). VALÈNCIA**

«Un cant a la poesia arquitectònica. No té paral·lelismes i per una raó: el solar on s'havia de construir el mercat era molt irregular a causa d'unes cases que anaven a terra per poder-lo edificar. I Soler i March i Guàrdia i Vial van sortir molt airosos del repte: amb unes façanes que es pleguen i despleguen, amb unes naus amplíssimes, amb molta llum. I a nivell decoratiu amb molt simbolisme valencià». El Mercat Central de València és una de les obres cabdals de l'arquitecte manresà. Un edifici que ha estat «referent de l'arquitectura modernista desenvolupada al País Valencià», subratlla Lacuesta, i l'edifici més important que Soler i March i Guàrdia i Vial van projectar dins i fora de Catalunya.

RELACIÓ D'OBRES: 122 OBRES PROJECTADES I/O DIRIGIDES PER ALEXANDRE SOLER I MARCH

1 A AVINYÓ

15 A BARCELONA

23 A BERGA (obres de nova planta i de reforma de façanes de cases del nucli antic per millorar-hi la ventilació i l'entrada de llum natural)

2 A CASSERRES

4 A CASTELLBELL I EL VILAR

7 A GIRONELLA (alguna d'atribuïda)

1 A GRANOLLERS

49 A MANRESA

6 A MONISTROL DE MONTSERRAT (colònia Gomis i colònia Coma i Freixa)

5 A SALLENT

1 A SANT CUGAT DEL VALLÈS

1 A SANT FRUITÓS DE BAGES (petit pont al torrent Bo)

1 A SANT SALVADOR DE GUARDIOLA

1 A SOLSONA (informe sobre l'edifici del Seminari)

1 A TÀRREGA

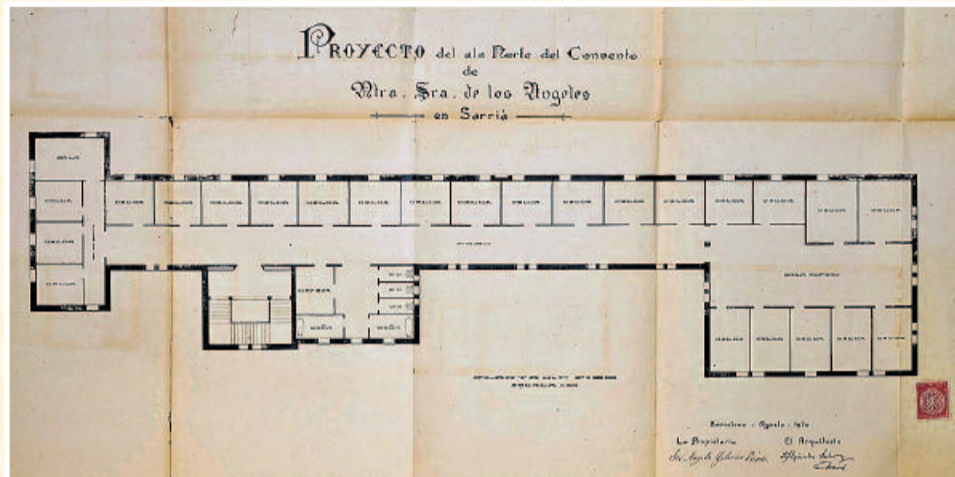
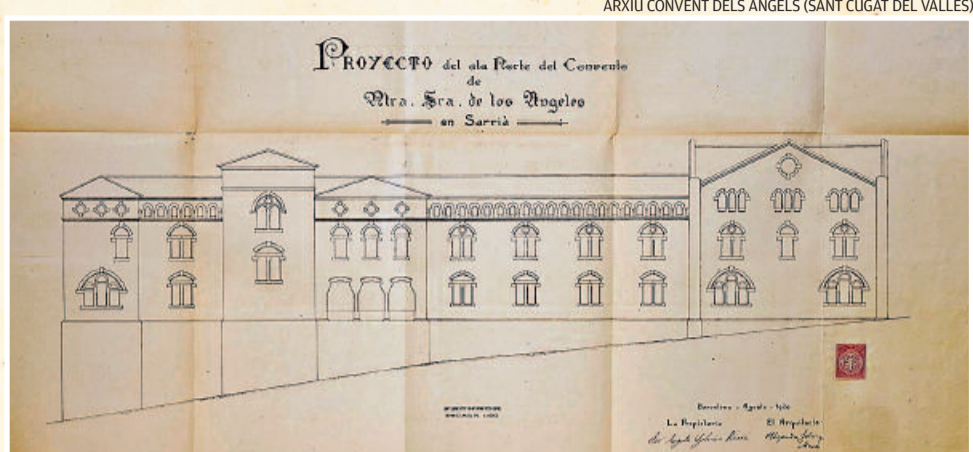
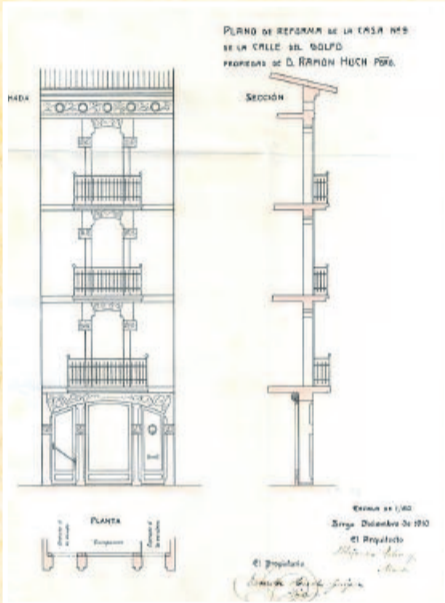
3 A TERRASSA

1 A VALÈNCIA

HIGIENITZACIÓ DEL NUCLI ANTIC DE BERGA

n Soler i March va treballar d'arquitecte municipal a Manresa, Sallent, Gironella i Berga durant les primeres dècades del segle XX. Tal com apunta Lacuesta en el llibre, «el seu rol en cada municipi va ser diferent». Del 1909 al 1924, el manresà va ser arquitecte municipal de Berga i en aquesta ciutat, diu Lacuesta, Soler i March va dur a terme una feina «difícil de detectar avui a primer cop d'ull, però molt important en el seu moment: la higienització del nucli antic per mitjà de petites obres de reforma de cases velles, poc ventilades i pitjor il·luminades». Una tasca que «la majoria de berguedans desconeixen». De nova planta, la casa més «interessant i l'única on va emprar el llenguatge modernista» va ser Ca l'Huch (els plànols del 1910 i una imatge actual).

ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ/LACUESTA/BALANÀ/CUSPINERA

LA TROBALLA DELS PLÀNOLS DEL CONVENT DELS ÀNGELS

n Una de les troballes, subratlla Raquel Lacuesta, ha estat el convent de les dominiques de Nostra Senyora dels Àngels (1907-1922), a Pedralbes (Barcelona), avui dia enderrocats i ocupats per pisos d'alt nivell. «Vam aconseguir trobar tot el projecte, els plànols, en definitiva un material extraordinari». Era una d'aquelles obres en les quals s'esmentava l'autoria de Soler i March però, com explica la historiadora, «sortia esmentat en alguna bibliografia, segurament explicat per mossèn Gasol a través de converses –ell coneixia Soler i March– però sense documentació». Ara l'han pogut estudiar gràcies a la documentació trobada a l'arxiu que guarden aquestes monges dominiques, al convent ara ubicat a Sant Cugat. Com explica la historiadora en el llibre, «la primera referència documental que trobem sobre la intervenció d'Alexandre Soler i March en el convent de Nostra Senyora dels Àngels que existia a Pedralbes fins a final de la dècada dels 1970, data de l'agost del 1906. És un plànol acotat de la finca de la Comunitat de Nostra Senyora dels Àngels al terme de Pedralbes (antic Manso Campanà), on es dibuixen la casa, els horts, jardins, bosc i vinya, corts, ga-

Ortografia del 1972 amb la planta quadrangular de cobertes del convent dels Àngels de Pedralbes

lliners i basses d'aigua». Les monges es traslladaven del Raval a Pedralbes. Soler i March va treballar en el convent «pràcticament tota la seva vida, com va fer amb la Seu de Manresa», però no va poder «bastir l'església nova». En el llibre *Comptes del convent Nou en Pedralbes* es pot llegir que el 20 d'agost del 1906 van pagar a Soler i March la quantitat de 1.500 pessetes per l'amidament i el plànol del convent vell.

modernisme Raquel Lacuesta, treballada amb els documentalistes Francesc Balañà i Lluís Cuspinera, de l'equip redactor de l'autora. Una obra que, com explicava Enric Masana, secretari de la Demarcació de les Comarques Centrals del COAC, tampoc no hauria estat possible sense l'editor Ignasi Torras, a qui «durant anys, i un cop enllestit el llibre sobre Ignasi Oms, vam perseguir per iniciar aquest nou rept». Com en el llibre d'Oms, on Lacuesta va demostrar que el llegat de l'arquitecte era més ampli del que es pensava (una desena d'edificis de Manresa i comarca fins llavors sense autoria van resultar ser obra seva), amb Soler i March ha passat pràcticament el mateix: de la trentena d'obres conegudes s'ha passat a poder catalogar-ne 122, projectades o dirigides per ell.

ARQUITECTES

Els dos primers volums de la col·lecció

► El 2009, Manresa va homenajar l'emblema del modernisme a la ciutat, Ignasi Oms i Ponsa (1863-1914), a través d'una obra de referència, la primera, que recollia la vida i obra de l'arquitecte. Una publicació (*Ignasi Oms i Ponsa. Arquitecte*) impulsada per la llavors Delegació del Bages-Berguedà del COAC que obria una línia editorial per recuperar els arquitectes modernistes de la Catalunya Central. Una dècada més tard, la nova Demarcació de les Comarques Centrals del COAC ha editat *Alexandre Soler i Marc. Arquitecte*, la segona publicació de la col·lecció. Novament una obra de referència i novament signada per l'experta en

Raquel Lacuesta

DOCTORA EN HISTÒRIA DE L'ART I EXPERTA EN MODERNISME A CATALUNYA. AUTORA DELS LLIBRES DE REFERÈNCIA D'IGNASI OMS I PONSÀ I ALEXANDRE SOLER I MARCH

MARTA PICH

«VAIG CONÈIXER SOLER I MARCH EL 1975 I SEMPRE MÉS L'HE TRACTAT»

n Raquel Lacuesta (Hellín, 1949) sempre havia pensat que, més tard o més d'hora, havia de posar fil a l'agulla i aprofundir en la figura i en l'obra d'Alexandre Soler i March (1873-1949), un arquitecte que «no he deixat mai de tractar». La historiadora, una de les màximes autoritats del modernisme a Catalunya, va conèixer Soler i March el 1975, quan «vaig treballar a l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, a Barcelona, en què es va elaborar un inventari d'obres arquitectòniques de menys de cent anys –ens havíem de remuntar del 1875 en endavant–, fet importantíssim perquè amb aquells treballs es van incorporar al catàleg de la ciutat edificis modernistes». Les obres de Soler i March «que es van posar en relleu eren la Casa Heribert Pons –actual seu de la conselleria d'Economia– i el monument a Rafael Casanova, tots dos a Barcelona; el monument al pare Claret de Sallent; l'institut Lluís de Peguera, a Manresa, del qual encara no s'havia estudiat res i que ja estava mutilat, i el Mercat Central de València».

Lacuesta també va signar ara fa deu anys el llibre del referent modernista de la capital del Bages Ignasi Oms i Ponsa (1863-1914), editat, com el de Soler i March, per la seu de Manresa de la Demarcació de les Comarques Centrals del COAC. Amb relació a Oms, Lacuesta situava Soler i March «com a deixeble d'Oms, per qüestions d'edat, i amics per pertànyer tots dos a una comunitat, la manresana, amb conviccions socials, polítiques i culturals paral·leles. Ignasi Oms va introduir el modernisme arquitectònic a Manresa, i Soler i March hi va continuar amb projectes d'algunes obres modernistes, però a la segona dècada del segle XX va anar introduint-hi el noucentisme. Oms va treballar per a una clientela d'origens socials diversos, i, en canvi, Soler i March tenia com a clients principals els terratinents i els industrials, i l'Església».

